

Pekka Jaatinen

KUOLEMA

Romaani Suursaaren 1944 taistelusta

SUUR- SAARESSA

★ Johnny
Kniga

Lapin taidetoimikunta ja wsoy:n kirjallisuussätiö
ovat tukeneet romaanin kirjoittamista.

Copyright © Pekka Jaatinen ja wsoy 2012

Johnny Kniga Publishing
Imprint of Werner Söderström
PL 222, 00121 Helsinki
www.johnnykniga.fi

ISBN 978-951-0-39276-8

Painettu EU:ssa.

Me, jotka vielä olimme hengissä, nousimme poteroistamme ja laskimme aseemme. Annettiin ymmärtää, että enää ei ammuta.

»Laskekaa aseenne ja seuratkaa» sanoivat he [suomalaiset].

*Vanhemmille sotilaille, joille sota oli tuttua
jo vuosien takaa, oli päätökseen alistuminen helppoa,
ei kuitenkaan minulle, joka olin vasta 21vuotta vanha.*

KATKELMA GUSTAV SCHMIDTIN

— SUURSAAREN TAISTELUUN 1944 OSALLISTUNEEN SAKSALAISVETERAANIN —

KIRJEESTÄ TEKIJÄLLE.

1 OSA

I SIGNE

SUURSAARESSA ALKAEN 1942 SYYSTALVESTA

1 MENIN ENSIMMÄISTÄ KERTAA Suursaareen. Saari näytti laivalta katsottuna lohikäärmeen tai krokotiilin kyttyräiseltä selältä. Siluetti oli tummanpuhuva ja uhkaava. Missään ei näkynyt yhtä ainoaa taloa. Näkyi vain mustia kukkuloita keskellä merta, jotka keinahtelivat rauhallisesti tasatahtiin horisontin kanssa, laivan mukana. Aiemmin olin nähnyt saaren kunnolla vain postikorteista, jotka rikas ja leuhka tätini oli minulle sieltä kesänvietosta lähettänyt. Laivasta katsottuna saari ei näyttänyt ollenkaan samanlaiselta kuin tädin postikorttikuvissa. Missään ei näkynyt uimarantaa, auringonvarjoja, teltoja, lomailijoita, huvipursia tai vesitasolentokonetta. Ei tietenkään, kun postikorttien kuvissa oli kesä ja silloin, kun minä sinne menin, oli talvi.

Oli hyvä sää, mutta rantaan asti me emme yhteysaluksella päässeet. Porkkala jäi jään reunaan kauas saaresta. Sotilaat kapusivat köysitikkaita ja laskusiltaa jälle. Merimiehet laskivat vinttureilla jääveneitä ja ahkioita. Sitten he pudottelivat säkkejä ja puulaatikoita reelingin yli. Sotilaat ottivat rahdin vastaan ja panivat veneisiin ja ahkioihin. Laivan vierestä me lähdimme kävelemään jonossa kohti saarta. Sotilaat hinasivat ja puskiivat kelkkoja ja veneitä, joissa oli tuhottomasti tavaraa. Kylmä tuuli puhalsi, mutta sotilaille tuli siinä reuhtoessa hiki.

»Olkaa valmiina hyppäämään veneeseen, jos jää pettää», tummasilmäinen komea sotilas sanoi meille. Mies oli lyhyehkö, vanterra ja lyhytniskainen, mutta kasvoiltaan hyvin komea. Silmät olivat varman

ja rauhallisen näköiset, nenä oli suora ja huulet täyteläiset. Selässä roikkui kiväärin kokoinen ja muotoinen kangaspussi.

»Minä olen kersantti Friman», sotilas jatkoi ja katseli meitä, »minut on käsketty oppaaksi ja saattajaksi teille uusille lotille. Vien teidät toimistoon, missä teidän pitää ilmoittautua.»

»Miksi sinä annat asetta tuollaisessa pussissa?» Irene kysyi. »Luu-lisi, että se on hidas ottaa tuolta, jos tulee tarve.»

»Nils Erik on tarkka-ampuja», toinen sotilas sanoi. »Se kantaa tarkkuuskivääriä pussissa, että se ei kolhiinnu eikä likaannu. Kivääri on Nils Erikin morsian.»

Minä silmäsin Nils Erikiä ja hän silmäsi minua. Mukavan tuntui-nen ailahdus kävi sydänelässä.

Mitä lähemmäs saarta tulimme, sitä paremmin tajusin, että ne mäet – laivasta näkemäni kyttyrät – olivat korkeita kuin vuoret. Jää ympäröi saarta kaikkialta. Me katselimme Irenen ja muitten tyttöjen kanssa toisiamme, että jopas taisimme paikkaan tulla.

»Saari on pohjois-etelä-suunnassa noin 11 kilometriä pitkä ja itä-länsi-suunnassa noin 1,5–3 km leveä», Nils Erik sanoi. »Neljä saaren kukkuloista on reilusti yli 100 metriä korkeita. Kallioita, kiveä ja tiheitä metsiä on paljon.»

Kävelimme jonossa reppuja kantaen. Tarvoimme sotilaitten perässä lumidyynien yli ja näimme piikkilankaesteet, joita jatkui pitkinä nauhoina oikealle ja vasemmalle. Esteitten luona oli ryhmän verran sotilaita ottamassa meitä vastaan. Rannan aukealla oli tuhottomasti seipäitä. Ne eivät olleet heinäseipäitä, vaan matalampia. Kaikissa oli terävä kärki. Niitä seipäitä oli yhtenä merenä.

»Mitä nuo on?» Irene kysyi seipäitä katsellen.

»Desanttiesteitä», Nils Erik sanoi ja silmäsi nyt Ireneä samalla tavalla kuin oli katsonut minua hetki sitten. Minua harmitti. Kersantti Friman oli komea nuori mies ja minä olin kaunis nuori nainen. Paljon kauniimpi kuin Irene tai kukaan muukaan työstä.

»Ryssän laskuvarjomiehelle tekee kipeää, kun se iskee peräpänsä tuollaiseen teroitettuun seipääseen», Nils Erik sanoi ja hymyili. Korkealla kallion laella näkyi kivistä ja tiilistä muurattu vaalea, huvimajan näköinen rakennus. Katto oli punainen ja kartion muotoinen. Seinissä oli holvikaaria, joitten aukoista näytti pääsevän kulkemaan katokseen sisälle ja siitä läpi, ulos rakennuksen toiselle puolelle. Takana hohti harmaa taivas ja seisoi matalahko majakka, mutta siinä ei vilkkunut valo.

Jono pysähtyi rannassa kapean, auratun tien päähän. Sotilaita, hevosia ja kärryjä oli odottamassa meitä lumisten puitten siimeksessä. Katsoin taakseni. Laivan komentosilta ja savupiippu näkyivät mereltä lumivallien takaa. Yhteysalus oli lähdössä takaisin kohti Haapasaaria ja Kotkaa. Käänsin katseeni taas eteenpäin. Sotilaat lastasivat tavarat kelkoista ja veneistä kärryihin. Osa sotilaista, joita ei tarvittu tavaroitteen kuljetuksessa, lähti marssimaan tietä pitkin. Sitten me lähdimme taas liikkeelle.

Tie nousi mäntyjä kasvavassa rinteessä korkealle ja kiemurteli kahden kukkulan laen väliin. Toisen kukkulan huipulla seisoivat valoton majakka, vähän korkeampi kuin rannassa näkemäni. Kuormakärryt ja niitten edessä ja perässä talsivat sotilaat kääntyivät huippujen välisen laakson ohitettuumme pikkutielle. Mäen nouseminen kävi voimille, hengästytti.

Tie laskeutui mäeltä. Mutkan takaa tuli näkyviin aukea. Sekin oli teroitettujen, eri pituisten seipäitten täyttämä. Alaspäin viettävän, penkereittäin polveilevan lumiaukean ja seiväsmeren takana näkyi talojen ja savupiippujen rykelmä sekä aallonmurtaja ja ulappa. Rannassa oli jäätä, vasemmalla ja edessä sulaa niin kaukana, että avoveden juuri ja juuri näki.

»Suurkylä», Nils Erik sanoi.

Astelimme jonossa kylään. En nähnyt kirkkoa missään. Talojen lomitse näki, että rannassa, jään reunassa, oli maan puolella piikkilankaesteet. Kylä ei näyttänyt yhtään suomalaiselta. Se oli ihan eri näköinen kuin tädin postikorteissa. Joittenkin talojen piipusta nousi savu. Katot olivat harmaita, kivitalojen rappauksista oli lohkeillut palasia. Monessa talossa oli joku ikkunaruuduista rikki. Ehyet ikkunat olivat vanhan näköisiä. Lasit olivat paksuja ja ne olivat mutkalla niin, että lasinpinnasta heijastuivat harmaata vasten sateenkaaren värit, niin kuin lasiin olisi jäänyt pesuainetta. Talojen pihoilla oli aittoja ja katosrivejä. Kaivonkansia oli rikki tai kannet puuttuivat kokonaan. Huonosti pidettyjen talojen vieressä ja välissä oli uudemman, mutta silti ankean näköisiä kivitaloja. Ne olivat vaaleanvihreitä ja ruskeita.

Aallonmurtaja suojasi satama-allasta mäen juuressa. Allas oli lumi- ja jääkannen peittämä. Aallonmurtajan päästä antoi salmi merelle. Punaisen rantamakasiinin alta kömpi näkyviin iso kulkukoira, joka ravisteli turkkiaan ja löntysteli katveeseen makasiinien väliin.

»Asuuko täällä ihmisiä?» Irene kysyi juuri, kun minä ajattelin kysyä koirasta. »Siis alkuperäisiä saarelaisia? Siis onko täällä siiviilejä?»

»Joitakuita täällä on», Nils Erik sanoi, »enimmäkseen miehiä, jotka ovat linnoitustöissä. Osa on saanut puhutuksi perheensäkin mukaansa.»

Nils Erik katseli meitä ja sitten kylää.

»Vielä kurjemman näköistä täällä oli keväällä, kun me vallattiin tämä ryssiltä takaisin», hän sanoi, »tämä on vissiin vähän sellainen kovan onnen saari.»

Nils Erik antoi katseensa kiertää taloissa ja sitten meissä. Nyt hän katsoi minua kauemmin kuin Ireneä tai muita tyttöjä. Minä hymyilin, mutta vakavoiduin, kun mies ei hymyillyt takaisin.

»Oli hyvä, että väki pääsi täältä pois ennen talvisotaa», Nils Erik jatkoi. »Ryssäthän hyökkäsivät heti talvisodan alussa tänne. Ne pommitti ja ampui tykeillä tyhjiä kyliä ja nousi sitten maihin. Sen takiahan täällä on tämän näköistä. Moskovan rauhassahan tästä sitten tuli muka Neuvostoliiton aluetta.»

Nils Erik katsoi taas kylää, sitten jälleen minua. Ilmeestä ei voinut lukea mitään.

»Mutta viime joulukuussa ryssät lähti täältä ja meikäläiset miehitti tämän», hän jatkoi. »Ryssät kuitenkin höökivät saarelle tammikuussa ja meikäläiset joutuivat kypälämäkeen. Silloin täällä kuoli koteihinsa palanneita kalastajia. Se oli tosi onneton juttu se. Ja rakennuksia särkyi taas lisää.»

Mies käänsi katseensa toisiin lottiin ja sitten merelle.

»Viime maaliskuun lopussa me rynnättiin tänne jäätä pitkin sellaisella väellä ja voimalla, että olikin taas ryssien vuoro lähteä karkuun. Nyt meillä on täällä niin vahva osasto, että me ei lähdetä täältä enää mihinkään, ei kirveelläkään, ei vaikka mikä tulisi.»

Nils Erik käänsi katseensa taas minuun ja sitten Ireneen. Ilme oli mieteliäs.

»Ryssät on nyt tuolla idässä», hän sanoi ja osoitti merelle. »Ne on Lavansaaressa, rapian neljäkymmenen kilometrin päässä.»

Minä katsoin merelle, mutta en nähnyt siellä mitään muuta kuin valkoharmaan autiuden. Nils Erik lähti taas liikkeelle. Kävelimme miehen perässä aallonmurtajaa ja sen tyvessä laiturin juuressa seisovaa valkoista puutaloa kohti. Satama-altaan reunassa piikkilanka-aitoja kulki kolme rinnakkain. Vähän matkan päässä jäällä, aallonmurtajasta merelle päin, kyykki lottia saaveineen avannon ääressä. Hevonen seisoi jäällä reen edessä. Kauempana aallonmurtajalla seisoi vartiomies pitkä talvimantteli yllä ja kivääri selässä. Sotilas tähysti merelle päin.

»Tuonne tulee, tytöt, elokuvateatteri», Nils Erik sanoi ja osoitti oikealle. Rannasta, metsän siimeksestä, polveilevan rinteen juuresta pilkkisti valkoinen, uudenaikaisen näköinen kivirakennus. Talo oli tädin kortista tutun näköinen.

»Tuonne kasinon ehjäksi jääneeseen päähän se rakennetaan», Nils Erik jatkoi ja katsoi taas minua. »Siellä on tarkoitus järjestää vähintään yksi näytös illassa, kunhan se saadaan valmiiksi.»

»Milloin teatteri otetaan käyttöön?» Irene kysyi ja sai miehen kääntämään katseensa minusta. Vilkaisin Ireneä ja mietin, että mitä varten sen aina pitää tulla tielle.

»Kyllä sen pitäisi valmistua vuodenvaihteeseen mennessä, niin kuin voimalaitoksenkin», mies sanoi ja pysähtyi valkoisen puutalon rappujen eteen.

»No niin, nyt olemmekin sitten perillä. Te ilmottaudutte toimistossa tuolla sisällä. Minä jään tähän odottelemaan ja saatan sitten teistä esikuntaan käsketyt mukaanani.»

Katselimme toisiamme. Totta kai ymmärsimme, ettemme voisi päästä kaikki samaan paikkaan, vaikka olisimme samasta jaostostakin.

2 ME ILMOITTAUDDUIMME Irenen kanssa vuorollamme lottien esimiehelle ja saimme määräyksen mennä esikuntaan ja ilmoittautua siellä uudestaan. Irene sai passituksen komentopaikan keittiöön ja minä esikunnan toimistoon. Kun tulimme ulos talosta laiturin portaalla, Nils Erik oli portailla niin kuin oli sanonutkin. Hän katseli meitä ja hymyili.

»Minä arvasin, että te lähdette Haukkavuorelle», hän sanoi.

»Mitä?» minä kysyin. Olin ihmeissäni. En tiennyt muuta Haukkavuorta kuin Kotkan Haukkavuoren ja luulin, että joutuisimme palaamaan Kotkaan. Se tuntui tosi kummalliselta, kun me olimme juuri tulleet Suursaareen pitkän matkan laivalla ja olimme sitten kävelleet saaren halki. Irenekin näytti hämmästyneeltä.

»Komentopaikka on Haukkavuorella», Nils Erik sanoi.

»Kotkassa?» minä ihmettelin.

»Ei, kun täällä. Täälläkin on Haukkavuori. Se on tuo korkea möykky tuossa Kotokallion ja Mäkiinpääillyksen takana. Tie lähtee kasinon luota, tuosta noin. Toistakin kautta pääsee, mutta tästä on lyhyempi.»

Katselin miestä ja hänen takanaan kohoavia jylhiä rinteitä. Mietin miksi hän sanoi arvanneensa, että minä ja Irene joudumme Haukkavuorelle.

»Miten sinä arvasit, että Signe ja minä saamme komennuksen komentopaikalle?» Irene ehti kysyä.

»Totta kai», Nils Erik sanoi ja tarjosi kättä Irenelle. »Sinne aina käsketään kaikkein kauneimmat naiset. Eiköhän tehdä sinunkaupat? Minä olen Nils Erik, terve.»

»Irene.»

Kun mies ojensi kätensä minua kohti, tervehdin häntä reippaasti.

»Mennäänpä sitten, niin ehditään perille ennen pimeää», Nils Erik sanoi ja lähti kulkemaan piikkilanka-aitojen viertä kohti kasinoa. Minä näin muutaman askeleen otettuani ison koiran löntystelevän polulla. Koira näytti samanlaiselta kuin se, jonka olin nähnyt kylässä kömpivän makasiinin alta.

»Onko täällä paljonkin tuollaisia irtokoiria?» minä kysyin. »Minä näin tuolla satamassa yhden, kun tulimme siihen ja nyt tuossa on toinen.»

»Ne on hyljekoiria», Nils Erik sanoi. »Saareen jätetyt tai unohdetut koirat ovat lisääntyneet ja villiintyneet. Me säännöstelemme kantaa aina silloin tällöin. Tuollaisia koiria ei ole missään muualla kuin täällä.»

»Onko ne vaarallisia?» Irene kysyi.

»Ei ne ole ihmisten kimppuun käyneet.»

Hetken kuljettuumme ohitimme kasinon ja kylä jäi taaksemme. Tie nousi ja kaartoi mäntyjä kasvavaan solaan. Solan päästä näkyi uljaan näköinen vuori. Käsitin sen olevan Haukkavuori. Solasta tultuamme Nils Erik harppasi auratulta tieltä rekiuralle, jota pitkin nousimme vähän ylempänä kulkevalle tielle. Ylätie kulki vuoren loivimpia rinteitä melko suoraan kohti tasankoa laen tuntumassa. Tiellä mahduimme taas kulkemaan rinnakkain. Mietin mistä puhuisin seuraavaksi. Olin jo oppinut, että sotilaat mielellään puhuvat tehtävistään, vaikka monet aluksi sanovatkin, ettei niistä sopisi oikein puhua.

»Mitä tarkka-ampuja tekee esikunnassa?» minä kysyin.

Nils Erikin silmät välähtivät.

»Minä olen esikunnan toimitusjoukkueessa, vartio- ja suojaryhmässä», hän sanoi mieltävä ilme kasvoillaan. »En ole suoranaisesti kenenkään esimies. Pääasiassa, näin meidän kesken, minä metsästän riistaa terävän pään keittiöön. Saapa nähdä, pitääkö näin loman

jälkeen heti rynnätä metsälle jänisten perään.»

»Sujuiko loma hyvin?» Irene kysyi.

»Äidille ja isälle hakkasin halkoja», Nils Erik sanoi.

»Eikö sinulla ole omaa perhettä?» Irene kysyi. Nils Erik katsoi Ireneä hämmästyneen näköisenä. Minä olin harmissani Irenen aloitteellisuudesta ja päätin ehättää väliin.

»Niin, Irene varmaan tarkoittaa, että noin komealla miehellä lie-nee jo perhe», minä sanoin. Nils Erik käänsi katseensa minuun. Ilme pysyi hämmästyneenä.

»Ei ole perhettä», hän sanoi ja käänsi katseensa takaisin Ireneen, »vielä.»

Jatkoimme kävelemistä kohti vuoren huippua. Minä tunsin pettymystä ja vähän suuttumustakin, koska koin taas hävinneeni Irenelle. Kyllähän Irenekin kaunis oli, ei siinä mitään, mutta ei hän läheskään yhtä kaunis ollut kuin minä.

Havahduin mietteistäni nähdessäni tienreunassa seisovat sotilaat ja repaleisissa tamineissa jäistä soraa lapioidut miehet. Heiveröisen näköinen mies liian suurissa vaatteissa ja kengissä yritti käytellä rautakankea.

»Juutalaiset korjaavat tietä», Nils Erik sanoi. »Tämä penkka vyöryi aika pahasti, kun tykit vedätettiin tuonne ylös. Pojat on antanut noille poloisille ryssän kaatuneilta jääneitä päällystakkeja. Komentaja hommasi kaikille kunnon kengät, kun niillä itsellään oli vaan pikku-kengät ja frakit ja smokit, kun ne kesällä tuotiin tänne.»

»Onko ne ryssiä?» minä kysyin. »Siis ryssän juutalaisia? Vai so-tavankeja?»

»Ei, ne on meikäläisten eri puolilta maata talteen ottamaa väkeä», Nils Erik sanoi. »Ne on täällä työleirillä. Ne ovat työvelvollisia. Ne vaan joutuvat tekemään vähän pitempää päivää kuin muut, kun niitten työtahti on niin olematon. Tuskin osaavat tai edes jaksavat lapiota pidellä, kangesta puhumattakaan.»

Nils Erik katseli meitä ja juutalaisia.

»Minä en ymmärrä miksi niitä pitää kohdella noin», hän jatkoi. »Harva noista osaa edes suomea. Ne puhuu saksaa. Ne on kuulemma oppinutta väkeä. Siinä on lääkäreitä, lakimiehiä, liikemiehiä, taiteilijoita ja yksi kelloseppäkin on; tuo, joka on tuolla keulimmaisena. Viime kuussa niistä siirrettiin osa jonnekin muualle. Hyvä niin, ei tällainen paikka ja tällaiset työt ole noille sopivia. Miksi niille ei voi

löytää sellaista hommaa, missä voisivat käyttää päätään? Ei nuo mitään ruumiillisen työn tekijöitä ole. Sen näki kyllä silloin kesällä jo ihan heti alussa, kun ne ilmestyi tänne.»

Tulimme miesten kohdalle ja aloimme ohittaa heitä. Nils Erik tervehti sotilaita. Tienpenkalla ylimpänä laiha, kalpeakasvoinen ja punasilmäinen mies selitti kiivaasti jotakin nuorelle suomalaiselle sotilaille. Ymmärsin miehen puhuvan saksaa.

»Albert on se kelloseppä», Nils Erik sanoi. »Minä en ymmärrä mitä se puhuu, mutta pojat, jotka osaa saksaa, sanoo, että se on sekaisin. Juttelee kuulemma ihan hurjia.»

Meidät nähtyään mies kaivoi taskustaan komeaperäisen kellon. Hän riiputti sitä vitjasta kuin heiluria.

»Hieno kello», minä sanoin saksaksi. »Oletteko te tehnyt sen itse?»

Nils Erik ja toinen sotilas katsoivat minua hämmästyneen näköisinä. Vielä hämmästyneemmältä näytti kellon pitelijä.

»Kyllä», hän vastasi. »Kyllä minä olen tehnyt tämän itse. Olen kelloseppä Albert Homann.»

Mies ojensi kellon minulle.

»Katsokaa ja ostakaa, siitä näkee maailman kaiken ajan.»

Kellotaulussa oli vain yksi viisari, joka liikkui taaksepäin. Numeroiden paikalla oli outoja pieniä kuvioita ja merkkejä.

»Tämä on hieno», minä sanoin ja annoin esineen takaisin.

»Eikö olekin?» kelloseppä sanoi, »ettekö haluaisi ostaa tätä? Tästä näkee kaiken ajan maailmassa, kuten näitte.»

»Kiitos ei», minä sanoin, »minä en tarvitse... tuollaista kelloa.»

Mies tuijotti ohitseni ja katsoi sitten kummallista kelloaan.

»Ikävää. Tästä näkee, että me lähdemme täältä, mutta te jätte tänne», hän sanoi. »Yksi teistä jää tänne pysyvästi.»

Kylmät väreet vilistivät selkäpiissäni. Vain vaivoin pystyin kätkeään puistatuksen, joka pyyhkäisi lävitseni.

»Mitä Albert sanoo?» Nils Erik kysyi kellosepän tunkiessa omituisen kellon takaisin taskuunsa.

»Hän sanoi, että kellosta näkee maailman kaiken ajan», minä sanoin ja päätin olla kertomatta loppua.

»Vai niin Albert meinasi», Nils Erik sanoi ja naurahti, »eiköhän jatketa matkaa.»

Jatkoimme kulkemista, tienkorjausväki jäi taakse. Tie kapeni mitä ylemmäs nousimme. Juutalaisen kellosepän puheet pyörivät mielessäni,

kun kävelimme tietä ylöspäin. Yritin lakata ajattelemasta onnetonta miestä, hänen kummallista kelloaan ja puheitaan.

Korkealta näki hyvin kaikkiin suuntiin, vaikka maisema oli jo kaatoamassa iltahämärään.

Puuttomalla ylänkötasanteella oli isoja tykkejä asemissaan. Ne olivat naamioverkkojen, lumen ja maan uumenissa niin, että vain putket näkyivät.

»Siinä ovat Vuorilohkon järeimmät tykit», Nils Erik sanoi. »Onneksi ne saatiin paikoilleen ja ampumakuntoon ennen kuin talvi tuli. Tiehän siinä noitten putkien ylösvedätyksessä vaan särkyi. Mutta loppu hyvin kaikki hyvin.»

Saavuimme pahvitelttojen ja parakkien luo. Alueen reunalla oli pari pientä majaa ja puinen, korkea torni, kuin kolmiomittaustorni.

»Perillä ollaan», Nils Erik sanoi. »Tämä on pääkallonpaikka. Tuolla komentokukkulan päällä on tähystys- ja tulenjohtotorni, maan alla on upouusi komentokorsu. Sinne mennään tuolta louhoksen perältä. Tuolla taas on patterin ammuskellari. Jos tulee ilmahälytys, menette sinne suojaan. Lottaparakki on tuossa lähimpänä. Siinä asuu sotilaskotisisariakin. Mutta käydäänpäs ensin porukalla ilmoittautumassa. Yritetään päästä esittäytymään ihan komentajan luo. Komentaja tykkää, kun näkee näin nättejä uusia lottia.»

Nils Erik hymyili ja viittoi meidät perässään matalaan parakkiin. Miehen puheet lämmittivät mieltäni astuessamme sisälle. Eteisessä haisi petrooli, asetelineet olivat oven molemmin puolin. Tulimme pienen huoneeseen päivystäjän tiskin eteen. Pöydän takana istui kiharahiuksinen kapteeni, kirjoittamassa pää painuksissa. Pyöreäkulmainen metallilevy roikkui ketjusta upseerin rinnoilla. Metalli ja kiiltävät hiukset peilasivat öljylampun lepattavaa liekkiä. Kaksi luutnanttia ja kaksi vänrikkiä pelasi skruuvia viereisen pöydän ääressä.

»Eikö täällä ole sähkövaloja?» minä kysyin.

»Voimalaitos on rakenteilla», Nils Erik sanoi, »ja kunhan se valmistuu, saadaan sähkövalot ja elokuvateatterikin voi sitten alkaa toimintansa.»

Nils Erik kääntyi päivystävän upseerin tiskiä ja sen ääressä kirjoittavaa kapteenia päin, kopautti kantapäästä yhteen ja ryhdistäytyi asentoon.

»Herra kapteeni, kersantti Friman ilmoittautuu lomalta takaisin palvelukseen», hän ilmoitti. »Toin tullessani nämä kaksi uutta lottaa. Arvelen, että heidät olisi syytä esitellä komentajalle.»

Käskemättä Nils Erik otti levon. Kapteeni käänsi katseensa Nils Erikistä Ireneen ja minuun. Silmät pilkkahtivat iloisesti, kun hän nousi ylös ja tarjosi kättä.

»No tämöpäs sattui», hän sanoi. »Minä olen kapteeni Orasvuo. Hyvää iltaa ja tervetuloa. Komentaja on tuolla peremmällä. Kersantti Friman saattaa teidät komentajan luokse.»

Nils Erik kumartui lähemmäksi kapteenia.

»Onko äijä pahalla päällä?» hän kysyi.

»Ei ole, sinne vain», kapteeni Orasvuo sanoi ja hymyili. Hyvä kun tulit takaisin. Komentaja on jo valitellut ruoasta. Tykkää, että tarjoilut on muuttuneet vähän yksitoikkaisiksi.»

Kävelimme Nils Erikin perässä seuraavaan huoneeseen ja pysähdyimme pöydän ääressä istuvan, lehteä lukevan upseerin eteen. Kauluslaatan kaksinkertaisen kehyksen sisällä kiilteli everstiluutnantin arvomerkit, kaksi ruusuketta. Mies oli vanhan näköinen, ohuthiuksinen, mutta vahvaleukainen. Alahuulen alla mutruili mieteliäs monttu.

»Herra everstiluutnantti», Nils Erik sanoi ja teki asennon. »Kersantti Friman ilmoittautuu lomalta. Toin tullessani nämä kaksi uutta lottaa.»

»Lepo», komentaja sanoi. Kylmäsilmäinen katse sulii vähän, kun mies käänsi kasvonsa minua ja Ireneä kohti. Hän taitteli lehden kiinni, laski sen pöydälle ja nousi tuolista. Hän astui luoksemme ja tarjosi kättä.

»Hyvää iltaa ja tervetuloa, minä olen tämän Suursaaren rykmentin komentaja, everstiluutnantti Martti Miettinen», hän sanoi. »Keitäs te olette, mistä jaostosta, mitkä ovat tehtävänne ja minkälaiset komenukset olette saaneet?»

3 ENSIMMÄISINÄ ILTOINA ja öinä minä mietin oikein kovasti mitä kelloseppä Homann tarkoitti sanoessaan, että he lähtevät pois ja me jäämme sinne ja että yksi meistä jää lopullisesti. Asia vaivasi minua niin, että näin painajaisiakin kalpeakasvoisesta miehestä ja hänen kummallisesta kellosta ja puheista. Sekaisinhan hän oli, miesparka.

Lyhyen perehdytysvaiheen jälkeen me keskityimme töihimme, minä esikunnan toimistossa ja Irene keittiöllä. Irene ja muut esikunnan keittiöllä työskentelevät lotat tekivät herroille vähän parempaa ruokaa kuin mitä Nils Erik ja muut sotilaat saivat. Irene antoi joskus tähteitä Nils Erikille. Kerran hän tarjosi miehelle komentajalta yli jäänyttä jänispaistia.

»Kyllä tämä soijakeiton, liisteripuuron ja kuivaperunakeiton päihittää», Nils Erik sanoi. »Osaisinpa itsekin valmistaa jäniksestä yhtä hyvää.»

Aluksi minä tarvitsin työssäni lähinnä vain ruotsin kielen taitoani. Suursaaressa oli paljon Tammisaaren seudulta kotoisin olevia ruotsinkielisiä poikia ja miehiä. Heitä varten piti kirjoittaa vahvuusilmoitukset, komentajankäskyt, päivystyslistat, hevosvetoisten pattereitten rehuilmoitukset ja ihan kaikki ruotsiksi.

Tehtävät tulivat äkkiä tutuiksi ja arki alkoi sujua. Jotkut esikunnan ulkopuolisistakin upseereista ja aliupseereista tulivat minulle ajanoloon tutuiksi, osa paremmin, osa huonommin. Kapteeni Orasvuo ja luutnantti Hämäläinen olivat hienoja miehiä, vaikka en kiinnostunutkaan heistä sillä tavalla, kuten nainen saattaa kiinnostua miehestä. Orasvuo ja Hämäläinen eivät olleet esikunnan vakituista väkeä. He olivat paikalla vain silloin tällöin. Orasvuon tehtävät painoutuivat kylään ja satamaan, Hämäläinen oli komppanianpäällikkönä Suursaaressa rannikkopataljoonassa.

Sotilaat vartioivat ja harjoittelivat sekä rakensivat työvelvollisten kanssa linnoituslaitteita ja tykistöasemia eri puolille saarta. Tammi-kuussa voimalaitos valmistui ja esikunta sai sähkövalot. Elokuvateatteri alkoi toimia ja näytöksiä pidettiin täysille katsomoille sitä mukaa, kun mantereelta saatiin filmejä esitettäväksi.

Kelloseppä Albert Homannin puheet palautuivat mieleeni, kun komentaja sai alkukeväästä tarpeekseen juutalaisten saarella olosta. Yksi heistä kuulemma yritti aina komentajan nähdessään myydä tälle taulua. Komentaja esitti juutalaisia siirrettäväksi mantereelle ja niin tapahtuikin. Minä kirjoitin siirtoasiakirjat puhtaaksi, sekä suomeksi että ruotsiksi, mutta en enää muista mitä niissä papereissa luki. Kaikki juutalaiset vietiin pois. Minun mielessä kävi ajatus, että nyt on kellosepän ennustuksesta alkuosa toteutunut. Mutta en minä sitä asiaa jatkuvasti pohtinut, enkä murehtinut.

Pian sen jälkeen, kun komentaja oli esittänyt juutalaisten pois viemistä, Haukkavuorelle saapui saksalainen yhteysupseeri, yliluutnantti Müller. Miehen kasvoja hallitsivat yhteen kasvaneet kulmakarvat, iso konkanokka ja pieni leuka. Naamalla oli tietäväinen hymy. Huulet olivat supussa kuin naisella. Minä en pitänyt tulokkaasta – en aluksi enkä myöhemminkään. Käytin miehestä heti ilmaisua »Müller» tai »se», enkä »hän».

Se Müller asettui asumaan esikunta-alueelle, punaiseen majaan meidän parakkien ja pahvitelttojen tuntumaan. Ensi töikseen se naulasi jumalattoman suuren Hitlerin kuvan mökkinsä seinään. Minä olin sille vähän aikaa tulkkina ihan alussa, kun sille piti selostaa miten halkoja ja vettä saa sekä kaikkia sellaisia käytännön asioita, joitten suhteen se oli täysin tumpelo.

Oppiarvoltaan Müller oli jonkin alan tohtori, ja sitä tohtoriuttaan se muisti korostaa. Näytti, etten minä tehnyt siihen minkäänlaista vaikutusta. En tehnyt silloin, enkä myöhemminkään. En kyllä edes yrittänyt, mutta silti. Mikä lieenee hintti ollut koko mies. Naiset ei näyttäneet kiinnostavan sitä ollenkaan, mutta komentajan kanssa se tykkäsi olla ja kulkea.

Komentaja osasi suomen lisäksi ruotsia, saksaa, ranskaa ja venäjää. Sen takia komentaja oli ollut ennen sotia sotilasasiamiehenä Moskovassa.

Komentaja kehui minun saksan ja ruotsin kielen taitoa varsinkin silloin, kun hän oli istunut iltaa Müllerin kanssa. Muutaman kerran, kun komentaja oli Müllerin tarjoilujen jälkeen maistissa, hän yritti lähennellä minua, mutta minä en halunnut alkaa millekään hänen kanssaan. Komentaja oli liian vanha minulle. Hänellä oli perhe ja minua harmitti myös, ettei hän lähestynyt minua selvin päin.

Minä olin kiinnostuneempi Nils Erikistä, pelkästä kersantista, jolla ei ollut perhettä ja jonka lähellä oli turvallisen tuntuista olla. Valitettavasti Irenekin oli kiinnostunut Nils Erikistä. Minä panin merkille, miten Irene aina silloin tällöin tarjosi miehelle tähteiden sijasta ihan varta vasten vain tälle laittamaansa ruokaa.

Müller tapasi komentajan vähintään kerran päivässä, yleensä iltaisin. Upseerit saattoivat istua Müllerin majassa pikkutunneille saakka. Müllerillä oli konjakkia eikä se juoma koskaan loppunut kesken. Ei, vaikka suomalaisia upseereita olisi ollut kuinka paljon kyläsillä. Niitä illanviettoja ei voinut olla näkemättä ja kuulematta. Komentaja oli toisinaan melko pahapäinen, kun sille tuulelle sattui. Silloin Müllerin mökistä kuului melkoinen elämäinti ja usein kaikki muut, paitsi komentaja, tulivat ulos ja luikkivat murheellisen näköisinä matkoihinsa.

»Ensin syötiin komentajan luona, sitten mentiin tohtorille ja juotiin, sitten saatiin haukut ja nyt on kaikilla paha mieli», kapteeni Orasvuo sanoi kerran sellaisessa tilanteessa. Viimeisenä mökistä käveli yleensä ulos komentaja. Jos hän näki meitä tyttöjä hereillä esimerkiksi parak-

kimme edustalla, hän saattoi tulla jututtamaan. Minä pidin pääni, enkä alkanut ukkomiehen kanssa kuhertelemaan.

Silloin, kun Müller ei ollut tapaamisessa komentajan kanssa tai kävellyt tärkeän näköisenä tämän seurueen mukana tarkastuskäynneillä eri tukikohdissa, se meni ja kulki omin päin ja puuttui joka asiaan, joka ei sen mielestä ollut kunnossa. Lopulta Mülleristä ei tykännyt kukaan.

»Tuolle pitäisi panna nallit takamukseen ja jysäyttää koko ukko taivaan tuuliin», talousupseeri sanoi minulle kerran, kun Müller oli käynyt valittamassa tien poskesta löytämistään nauriista. Nauriit olivat pudonneet muonamiesten kuormasta.

Müller valitti ja kitisi joka asiasta, mutta korvike ja pulla kelpasivat. Se oli ihan mahdollon syömään. Mutta komentajan edessä se vaan makeili. Se käyttäytyi niin kuin se olisi ollut nainen, joka on rakastunut komentajaan.

Oikeastaan molemmat, sekä Müller että komentaja, olivat vähän kummallisen oloisia miehiä. Molemmilla oli tapana pysähtyä peilin eteen ja katsella itseään. Miehet ottivat erilaisia asentoja peilin edessä. He poseerasivat; kohottivat leukaa, laittoivat käden takinliepeeseen tai käänsivät päätä sivullepäin, vaihtelivat ilmeitä ja niin edelleen. Minä en ollut aikaisemmin nähnyt miesten tekevän sillä tavalla. Müller esimerkiksi laittoi lakin päähänsä aina peilin edessä, kun se lähti meidän esikunnasta.

Sulan maan aikana Müller käveli suikka päässä ympäri saaren teitä ja polkuja. Suikka tönötti varmasti keskellä päätä, kun se sitä peilin edessä aina niin tarkasti sovitteli. Se oli ihan naurettavan näköistä. Miksi se ei voinut pitää lakkia kallellaan, rennon miehekkäästi? Nyt se näytti pari numeroa liian pieneltä, kun se piti sitä sillä tavalla.

Kävelyillä Müllerillä oli mukana kamera ja keppi, jonka päässä oli pitkä naula. Kepin päässä olevaan naulaan se keräsi kaikki roskat ja muut roinat mitä näki ja tuli sitten sättimään meitä, että kyllä te suomalaiset olette siivotonta ja huolimatonta kansaa.

»Me saksalaiset autamme teitä ja teillä on vara nakella elintarvikkeita pitkin tienpientareita!» se nuhteli meitä monta kertaa, eikä käsittänyt, että isoista kuormista väkisinkin putoaa aina jotakin. Komentajan se sai suostutelluksi siihen, että se pääsi opettamaan saksaa rykmentin upseereille. Väki lähti kuitenkin litomaan kurssilta, kun se alkoi vaatia seisaaltaan vastaamista ja yritti syöttää natsipropagandaa. Pian se huomasi opettavansa saksaa tyhjässä sotilaskodissa. Kurssi päättyi siihen, kun se kävi kolme kertaa katsomassa tyhjiä penkkejä.

Irenen ja minun välit alkoivat rakoilla, koska me kilpailimme samasta miehestä. Irene veti lopulta pitemmän korren Nils Erikin suosion tavoittelussa ja alkoi seurustella tämän kanssa. Se harmitti minua kovasti. Mutta mustasukkainen paha olo lieveni vähitellen. Välillä minulla oli helpompi, välillä vaikeampi olla.

Tarkka-ampuja sai mennä ja tulla lähes miten halusi. Esikunta-alueelle palatessaan Nils Erikillä oli lähes aina mukanaan tuomisia metsästä. Jos ei muuta, niin rottia. Talousupseeri maksoi rotista tapporahan. Hylkeitä Nils Erik ei pyytänyt, niitä metsästivät muut miehet.

Esikunta-alueen viereen rakennettiin keskussotilaskoti, jonka lisäksi saarella oli yhdeksän pienempää sotilaskotia. Purjehduskauden alettua suomalaiset ja saksalaiset laivat laskivat merimiinoja Suursaaresta etelään ja pohjoiseen, koko Suomenlahden poikki. Kesän tultua esikunnan ja lähimmän tykkipatterin sotilaitten voimistelujoukkue harjoitteli joka ilta pienellä kentällä sotilaskodin vieressä. Voimistelijat olivat osa kapteeni Esa Seesten suuresta joukkueesta. Seeste oli voittanut olympialaisissa pronssia ja hän harjoitti voimistelijoita ympäri saarta.

Urheilijoilla oli pääharjoittelupaikka Variskallion takana Ruokolahdenjärven rannassa. Siellä oli rekki, nojapuut, hevonen ja siirtonurmikenttä sekä uimala. Minä tykkäsin käydä katsomassa voimistelijoitten harjoituksia ja esityksiä. Urheilijapoilla oli jäntevät, norjat vartalog.

Kesällä 1943 Suursaareen tuli lisää saksalaisia. He perustivat tähystys- ja tutka-aseman saaren eteläkärkeen, Lounatkorkialle. Saksalaiset kutsuivat salaista – verkko- ja piikkilanka-aitojen taakse rakentamaansa – laitetta Marderiksi, suomalaiset Maijaksi. Tutka oli siihen aikaan uusi keksintö. Tutka- ja viestimiesten mukana saapui tosi komea saksalainen luutnantti, johon minä ihastuin heti ensisilmäyksellä. Luutnantti Denkerin minä halusin omakseni – keinolla ja hinnalla millä hyvänsä.